

Deu punts que la nova gramàtica normativa hauria de resoldre

JOSEP RUAIX I VINYET

Com a cloenda del Postgrau de Correcció i Qualitat Lingüística i el Postgrau d'Assessorament Lingüístic en els Mitjans Audiovisuals, el proppassat dia 10 de juny el qui signa, convidat pel Grup d'Estàndard Oral, va fer a la Universitat Autònoma de Barcelona una conferència sobre el tema «Deu punts que la nova gramàtica normativa hauria de resoldre», tema proposat pels organitzadors. Com que la conferència va tenir un cert ressò, sembla oportú de divulgar-la en forma d'article dins LLENGUA NACIONAL, fent-hi els retocs necessaris per a passar-la de l'estil oral a l'estil escrit. Val a dir que els punts que hauria de resoldre la futura GIEC (Gramàtica de l'Institut d'Estudis Catalans) són molts més i que, aquests deu que toquem, els tractem *per summa capita*, és a dir, fixant-nos solament en els aspectes essencials, aspectes que els interessats podran ampliar amb la bibliografia que anem apuntant. L'ordre dels deu punts segueix el que se sol observar en els manuals de gramàtica tradicionals.

1) Grafia dels mots greco-llatins que originalment terminen en *-as*

Bibliografia (de l'autor de l'article) a consultar: *Punts conflictius de català* (Barcelona 1989), pp. 25-31; *Observacions crítiques i pràctiques sobre el català d'avui / 2*, (Moia 1995), pp. 80-81; *Català complet / 1*, (Barcelona 2012), pp. 54-55.

L'any 1984 la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans (SF del IEC) va prendre un acord establint que tots aquests mots acabessin en *es*. Ara bé, els hellenistes-llatinistes no l'han acceptat, com es pot veure detalladament en el llibre de J. Alberich i M. Ros *La transcripció dels noms propis grecs i llatins* (Barcelona 1993) i observant la praxi de la Fundació Bernat Metge, institució especialitzada en la literatura greco-llatina. Caldria una síntesi (previ diàleg entre SF i humanistes), com ara: terminació *-es* per als noms més usats (*àlies*, *Mecenes - mecenes*), sobretot els bíblics (*Isaïes*, *Messies - messies*, *Judes - judes*), i *-as* per als menys usats (*Crítias*, *Gòrgias*), per als que es prestarien a confusió (*Herodas*, distint de *Herodes*) i per als no adaptats (*Càritas*).

2) Dièresis inconvenients

Bibliografia (de l'autor de l'article) a consultar: *Català complet / 1*, p. 77, *Nou diccionari auxiliar* (Barcelona 2011) i revista LLENGUA NACIONAL, núm. 83 (II trim. 2013), p. 17.

S'haurien d'admetre, almenys com a secundàries, les grafies (sense dièresi):

- *apaisat*; *traidor*, *traidoria*, *traidorenc*; *veinat*, *veinatge*;
- derivats cultes en *-al*, *-at*, i derivats cultes de primitius en *-oide* (*laical*, *laicat*; *aracnoidal*, *colloidal*, *helicoidal*, *romboidal*, *tiroidisme*, *trapezoidal*, etc.).

Les corresponents grafies amb dièresi constitueixen una ultracorrecció (potser influïda pel francès) o, almenys, una rutina injustificada. La pronúncia amb diftong és general, constant i ja antiga.

3) Normes sobre el guionet en els mots compostos

Bibliografia (de l'autor de l'article) a consultar: *Observacions crítiques i pràctiques sobre el català d'avui / 2*, pp. 89-99; *Butlletí del Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de Catalunya*, tardor 1996, pp. 52-55; LLENGUA NACIONAL, núm. 17 (novembre 1996), pp. 14-17; *Català complet / 1*, pp. 152-154; *Català complet / 3* (Moia 1998-2000), lliçons 13, 14 i 15.

Les normes de l'any 1996 sobre el guionet en els mots compostos presenten greus inconvenients i s'haurien de revisar profundament. La causa del problema del guionet és, en el fons, no adonar-se de la utilitat d'aquest signe gràfic. En realitat, el guionet, lluny de ser un destorb, és una peça molt útil que pot exercir (en el camp lingüístic) set funcions o finalitats:

1^a) **FONÈTICA**: marcar que els dos elements units i alhora separats pel guionet es pronuncien com dos mots independents; més concretament (i limitant-nos al que les noves normes en part desatenen), el guionet indica que l'element de l'esquerra té una vocal tònica (que cal pronunciar, doncs, sense fer-hi les reduccions vocàliques pròpies de les síl·labes àtones). Exemples: *ex-president / expressar* (on la síl·laba *ex* es pronuncia respectivament, almenys en el català central, amb *e* oberta i amb vocal neutra), *pre-escolar / preestablir* (on la síl·laba *pre* es pronuncia també respectivament amb *e* oberta i amb vocal neutra), *pro-comunista / procònsol* (on la síl·laba *pro* es pronuncia respectivament amb *o* oberta o amb el so de *u*).

2^a) **MORFOLÒGICA**: marcar, en alguns casos, que els elements units-separats per guionet tenen tots dos flexió de nombre, o de gènere i nombre alhora. Exs.: *una rata-pinyada, unes rates-pinyades; una figa-flor, unes figues-flors; un caça-bombarder, dos caces-bombarders / un caçapapallones, dos caçapapallones; un sord-mut, una sorda-muda, uns sords-muts, unes sordes-mudes*. Això a reserva del fet que hi hagi tendència a prescindir de la flexió

del primer element i que, per tant, a la llarga, puguin admetre's les grafies aglutinades.

3^a) **SINTÀCTICA**: marcar coordinació enfront de subordinació. Exs.: *la corona catalano-aragonesa* (= la corona de Catalunya i Aragó, on els adjectius *català* [aquest, en la forma llatinitzant *catalano*] i *aragonès* són coordinats) / *els catalanoparlants* (= els qui parlen català, on *catalano* és un element subordinat). (Un cas a part és el dels mots recompostos, que s'escriuen soldats: *gastrointestinal*, *otorinolaringòleg*.)

4^a) **SEMÀNTICA**: marcar la coexistència de dues o més idees enfront de fusió en una sola idea. Exs.: *hispano-mexicà* (relatiu a Espanya per un cantó i a Mèxic per un altre, com *relacions hispano-mexicanes*) / *hispanoamericà* (relatiu a l'Amèrica hispànica). O distingir mot (compost) de sintagma: *abans-d'ahir* / *abans d'ahir*.

5^a) **FISIOGNÒMICA**: marcar els elements que integren un compost, de manera que resti salvada la seva «fesomia» original i no es confonguin amb un possible mot simple (encara que llarg). Exs.: *vint-i-u* (on es destrien els nombres *vint* i *u*, amb llur enllaç copulatiu) / *ventilació* (on no cal distingir cap component); *cap-i-cua* / *capitost*.

6^a) **DIACRÍTICA**: distingir gràficament entre compostos que són d'un tipus irregular i que es confondrien amb altres de tipus regular: *bec-gros*, compost de tipus paratètic (substantiu significat un tipus d'ocell caracteritzat perquè té el bec gros) / *caragròs*, compost sintètic (adjectiu significat 'gros de cara', segons la sèrie regular 'substantiu + adjectiu').

7^a) **ESTILÍSTICA**: unir sintagmes que circumstancialment volem lligar o relacionar íntimament (equivalent, en certa manera, a les cometes): *fer el tant-se-me'n-dóna*; *Tereseta-que-baixava-les-escales* (títol d'un conte de S. Espriu, que també es podria escriure «*Tereseta que baixava les escales*»; cf. *La rateta que escombrava l'escaleta*); *li diran Emmanuel, que vol dir Déu-amb-nosaltres*.

Aquestes set funcions es podrien agrupar en tres tipus: el tipus que podríem anomenar estructural (morfològic, sintàctic, semàntic, fisiognòmic, diacrític), el tipus ortogràfic (el fonètic) i el tipus estilístic (Fabra, en un seu treball pòstum, els anomenava respectivament *G1*, *G2* i *G3*). Doncs bé, com ja fa observar Fabra, la funció fonètica i ortogràfica a vegades neutralitza la funció estructural. Així, per exemple, un compost com *cara-rodona* pot ser que dugui el guionet per a facilitar la lectura de la erra com si fos a principi de mot (com així és, ja que és un compost sintètic regular, femení de *cara-rodó*) o podria ser que el dugués perquè fos un compost d'estructura paratètica. Però aquest inconvenient queda de sobres compensat pels avantatges de l'ús del guionet segons la normativa tradicional.

4) Ús dels signes admiratiu i interrogatiu inicials

Bibliografia (de l'autor de l'article) a consultar: *Punts conflictius de català*, pp. 33-42; *Observacions crítiques i pràctiques... / 2*, pp. 86-88, i *Català complet / 1*, pp. 159-160.

Els consells que va fer conèixer la SF del IEC l'any 1993 eren poc realistes i han estat poc seguits. I és que cal con-

juminar tres criteris: claredat, economia i tradició. Per això existeixen tres sistemes:

1^a) El de **MÀXIMA CLAREDAT**, inventat i seguit pel castellà modern. Té l'avantatge de la claredat, però té l'inconvenient de multiplicar els signes sense necessitat. En català no ha estat ni és seguit majoritàriament.

2^a) El de **MÀXIMA ECONOMIA**, seguit per la immensa majoria de llengües i consistent a posar els signes admiratiu i interrogatiu només al final. Té l'avantatge de l'economia de signes, però té l'inconvenient, sobretot per a idiomes com el nostre, de prestar-se de vegades a dubtes interpretatius per part del lector. Malgrat ser el sistema actualment oficial (perquè és el que la SF aconsellà en 1993), pràcticament no és defensat per cap tractadista ni seguit pels usuaris.

3^a) Els sistemes **INTERMEDIIS O EQUILIBRATS**, que intenten combinar els avantatges de la claredat i l'economia sense caure en els extrems defectuosos. Els podem reduir a quatre tipus, segons que es basin en: a) la llargària de la frase; b) la tipografia; c) el contrast entre frase enunciativa i frase interrogativa, i d) l'estructura i prosòdia de la frase. Nosaltres recomanem el quart (per als detalls, vegeu bibliografia citada).

5) És admissible cap en lloc de gens de?

Bibliografia (de l'autor de l'article) a consultar: LLENGUA NACIONAL, núm. 81 (IV trim. 2012), pp. 35-37.

Recentment s'ha tornat a plantejar la qüestió de si és admissible l'adjectiu pronominal indefinit *cap* (que en principi s'hauria d'aplicar a coses comptables) en lloc de la locució quantitativa *gens de*. Doncs bé, s'ha d'admetre per dues raons:

1^a) És una evolució lingüística natural, paral·lela a la d'altres llengües romàniques. En efecte, hi ha noms abstractes (i, per tant, no comptables) que, posats en determinats contextos, passen a concretar-se i a individualitzar-se. Ex.: *importància* > *una importància relativa* > *Diuen que té una importància extraordinària* > *Doncs jo crec que no en té cap, d'importància*.

2^a) Té un ús popular i literari (i, per tant, prestigiós) molt estès, almenys en el català central. Exs.: *semblava que no fes cap cabal de mi* (Carner); *Aquesta explicació, ... a mi no em fa cap falta* (Sagarra); *No en tinc cap ganes* (Pla); *No tingueu cap por* (Bíblia Catalana Interconfessional); *ell no em fa cap cas* (Fabra).

6) Una combinació de pronoms febles admissible?

Bibliografia (de l'autor de l'article) a consultar: LLENGUA NACIONAL, núm. 42 (primavera 2003), pp. 21-24, i *Català complet / 2* (Barcelona 2007), p. 107.

Existeix en català, segurament des d'antic i certament amb gran abast geogràfic (pràcticament tot el català continental), el fenomen sintàctic consistent a canviar, en determinats casos, un pronom feble de 1^a o de 2^a persona quan es combina, respectivament, amb un de 2^a o de 1^a persona; el

canvi es fa substituint el pronom que integra¹ un verb pronominal per un pronom reflexiu de 3ª persona. Havent-hi raons gramaticals que justifiquen tal canvi, proposem que el fenomen sigui considerat admissible en la llengua estàndard com a variant secundària, menys formal, tal com es fa amb altres combinacions pronominals.

Exemples: *No te m'espantis* (verb pronominal *espan-tar-se* + datiu ètic o d'interès) > *No se m'espantis* / *No us m'espanteu* > *No se m'espanteu* / *No te'ns espantis* > *No se'ns espantis* / *No us ens espanteu* > *No se'ns espanteu* // *Te m'escapes* > *Se m'escapes*, etc.

7) Sobre certes oracions de relatiu sense verb

Bibliografia (de l'autor de l'article) a consultar: LLENGUA NACIONAL, núm. 82 (I trim. 2013), pp. 25-27.

En l'estat actual de les recerques (i d'acord amb el gramàtic Albert Jané), cal aconsellar que, en català, les oracions de relatiu sense verb (o, parlant més rigorosament, amb el verb implícit) introduïdes pel pronom relatiu compost (*el qual*, *la qual*, *els quals*, *les quals*), precedit de preposició (i, a vegades, d'altres elements) siguin evitades, bé substituint-les per frases amb el pronom personal *ell*, *ella*, *ells*, *elles* (en lloc del pronom relatiu), quan es tracta d'oracions de relatiu explicatives, bé fent-hi explícit el verb sobreentès, quan es tracta d'oracions de relatiu especificatives i en algun altre cas.

Exemples: *El pare posseïa uns quants llibres, entre els quals algun en italià* > *El pare posseïa uns quants llibres, entre ells algun en italià* / *En un llarg discurs —una bona part del qual en català—, va donar suport a ...* > *En un llarg discurs —una bona part d'ell en català—, va donar suport a ...* / *Les Galeries Tudor —amb personatges entre els quals Enric VIII— ...* > *Les Galeries Tudor —amb personatges entre els quals figura Enric VIII— ...*

8) Primera persona del plural de l'imperatiu d'alguns verbs

Bibliografia (de l'autor de l'article) a consultar: *Observacions crítiques i pràctiques sobre el català d'avui / 1* (Moià 1994), pp. 129-133, i *Català complet / 2*, pp. 175-177.

La 1ª persona del plural de l'imperatiu és paral·lela, en principi (segons els paradigmes més divulgats fins ara i pel que fa a l'absència o presència d'un fonema velar [escrit *gu*] immediatament abans de la desinència), a la 3ª del singular. Exs.: *doni (ell)* > *donem (nos.)* / *digui (ell)* > *diguem (nos.)*. Ara bé, en una sèrie de verbs de radical velaritzat —els terminats en *ure* (menys *viure* i compostos), en *dre* (incloent-hi *valer* o *valdre*), els verbs *estar* i *venir*, com també alguns compostos de *tenir*, i parcialment el v. *ser*—, la 1ª persona del plural de l'imperatiu es pot fer igual que la persona homònima del present d'indicatiu. Exs.: *begui* > *beguem* o

bevem (p.e.: *Mengem i bevem!*) / *seguí* > *seguem* o *seiem* / *entenguí* > *entenguem* o *entenem* (p.e.: *Entenem-nos!*) / *estigui* > *estiguem* o *estem* (p.e.: *Estem-nos una estona més aquí*) / *vingui* > *vinguem* o *venim* (p.e.: *¿Venim-hi també demà, aquí?*) / *entretengui* > *entretenguem* o *entretenim* (p.e.: *He pensat: entretenim-los una mica, aquests gossos, perquè no es trobin amb aquell altre*) / *sigui* > *siguem* o *som* (en l'expressió *som-hi*).

9) Distribució de les preposicions *per* i *per a*

Bibliografia (de l'autor de l'article) a consultar: *Punts conflictius de català*, pp. 109-160, *Observacions crítiques i pràctiques... / 2*, pp. 5-9, i *Català complet / 2*, lliçó 34.

Pompeu Fabra va trobar-se que la història de la llengua, per una banda, i els parlars vius, per una altra, li presentaven, a l'hora de codificar el català literari, dues preposicions diferents (*per* i *per a*) aptes per a distribuir-hi, seguint *grosso modo* la tradició escrita i la fonètica occidental, els diversos significats, reduïbles a tres grans grups (vegeu l'esquema de *Punts conflictius...*, p. 145, o de *Català complet / 2*, p. 261), que tenen com a comú denominador una idea molt àmplia i vaga de causa. Naturalment, ho aprofità, i fixà, amb un cert marge de llibertat i vacil·lació (que afecta majorment el grup central del nostre esquema), els distints usos. Per tant, convé de seguir la normativa fabriana i no deixar-se enlluernar per la «proposta Coromines» (escriure sempre *per* davant d'infinitiu), que és:

a) filològicament infundada (el gir '*per* + inf. [simple]' amb valor causal ha existit sempre, des de Lull fins a l'actualitat i en tots els nivells de la llengua, com també existeix l'equivalent en altres llengües romàniques);

b) gramaticalment incongruent (si escrivim *Materials per a l'estudi dels parlars aragonesos*, com fa Coromines, és lògic i necessari que també escriguem *Materials per a estudiar els parlars aragonesos*);

c) i socialment disgregadora, demagògica i contraproduent (no té en compte el conjunt de la llengua ni la tradició literària, busca la facilitat abaixant el nivell expressiu dels escrits i ha produït un cert tarannà de «no ve d'un pam»).

10) ¿Sense *a* o amb *a* (d'aquí mitja hora / d'aquí a mitja hora)?

Bibliografia (de l'autor de l'article) a consultar: LLENGUA NACIONAL, núm. 68 (III trim. 2009), pp. 27-28.

No ens convenç la proposta de Joan Solà (publicada en els anys 2008-2009) d'escriure «d'aquí mig any», «d'aquí cinc minuts» i casos anàlegs, per *d'aquí a mig any*, *d'aquí a cinc minuts* i casos anàlegs. Per tant, i coincidint amb el que pensen altres tractadistes —i, gosaríem dir, coincidint amb el bon sentit lingüístic—, aconsellem de no aplicar-la. (Vegeu la nostra argumentació en l'article citat, article que Joan Solà, llavors encara en vida, va lloar en una seva comunicació personal. Concretament, en un correu electrònic del 3-9-2009, deia: «He llegit el teu desacord amb “d'aquí tres setmanes”. És un escrit, el teu, que està molt bé.») ◆

1. L'ús que aquí fem del v. *integrar* no és reconegut pels diccionaris, però creiem que és defensable, ja que és una extensió natural del significat i evita alternatives incòmodes.